

PROLOG

Jeho snům překvapivě dominoval ten pach. Chorobně nasládlý odér rozkládajícího se masa. Pak přicházely obrazy údů – údů v mládí tak hladkých a dokonale zformovaných, že by je mohl črtnat celý den, kdyby byl umělcem – nyní posetých hnisajícími rány. A samozřejmě vlasy, které každé ráno sbíral z polštáře po hrstech – šedé, prořídle, křehké. Kdysi do jejich hnědé záplavy bořival obličej, jako by se jimi chtěl zadusit. A nakonec oči. Oči, v nichž se dřív zračila rozvernost i pochopení, které teď byly tak vybledlé a plné bolesti.

Pokaždé to probíhalo stejně. Každý sen byl panický kvap nekonečnými chodbami, najít správnou místnost a zakrýt ty hrozné rány obvazy, které nikdy nestačily, zavést nitrožilní infúzi, která, jak se zdálo, nijak nezmírňovala bolest, vyznat se v blikajících kontrolkách, které signalizovaly neustálý krizový stav.

Měl ty sny každou noc. Smířil se s tím, že před nimi není jak utéct. Bůh mu jejich prostřednictvím cosi sděloval. Připomínal mu, že ji zradil. Dopustil, aby mu vyklouzla z náruče, poslal ji na cestu bez jediné odpovědi na její otázku, neupokojil pochyby, nedokázal cele opřít její jedinečnou lásku. Šeredně ji zradil a bůh ho bude navěky trestat.

Až na to, že žádný Bůh samozřejmě neexistuje. Jak by mohl. Ona toho byla živým i mrtvým důkazem.

KAPITOLA PRVNÍ

Leden 1951, věznice Wakefield

Sedím zde už téměř hodinu, zírám na tmavou, kamennou zeď před sebou a stále mě ještě nenapadá, jak započít toto pojednání, memoár, kroniku – říkejme tomu jakkoli. Tolik by mělo být sděleno a vše je tak spleť. Co se mi stalo, mě naplňuje vztekem, musím ho však držet na uzdě, abych mohl racionálně vysvětlit své záměry.

Toto místo bude mým domovem po většinu následujících čtrnácti let. Dlouhá doba. Dlouhá etapa v životě kohokoli, nemluvě o etapách strávených ve vězení. Není mi jasné, jak dospěli k tak vysokému trestu. I číslo se zdá podivné, než člověku dojde, že se jedná přesně o pětinu člověku vyměřených sedmdesáti let. Ano, dvacet procent života člověka jako trest za zradu zvolené země – pravděpodobně je to rozumná rovnice, ačkoli i tak poměrně nahodilá. Pochopitelně je lepší než vidina popravy, kterou jsem popravdě očekával. Měl bych snad být vděčný mírnému britskému soudnímu systému, že nade mnou nevynešl tvrdší z rozsudků. Když však zde ve svém klaustrofobním prostoru přemítám o takové věčnosti, občas si pomyslím, že poprava mohla představovat mírnější alternativu. Ach bože, taková sebelítost je k smíchu!

Tento text jsem začal psát třetí týden svého pobytu ve Wakefieldu. Naznal jsem, že chci-li si zachovat přičetnost, musím si vytvořit přísnou rutinu mentální činnosti. Mám samozřejmě svou

matematiku, nevyčerpatelný zdroj výzev a uchvácení mysli, ale potřebuji i něco dalšího, něco, co by nahradilo intenzivní rutinu výzkumu a pokusů, debat a argumentace, která tvořila jádro každodenní existence po většinu mého života až do této doby. Řešením je tato kronika. A možná se mi při psaní podaří vyvrátit některé pomluvy, kterými mě očernili, a dokázat nesprávnost tvrdších obvinění. Není vyloučené, že se mi to vymstí, v neposlední řadě ze strany mých někdejších ruských zaměstnavatelů (nikdy mi nic neplatili, ale nevím, jak jinak je nazvat), má čest mě nicméně zavazuje k tomu, abych se pokusil vše vysvětlit. Svět má právo znát mé důvody. Proč si však představuji, že si o nich svět někdy přečte, nevím.

Mám povolené návštěvy, ale nejsem si jist, kolik z mých bývalých spolupracovníků se sem uvolí přijít, neboť se zdá, že jsem se vědeckému bratrstvu stal trnem v oku. To mě na celé záležitosti trápí nejvíce. Postupem času mi většina vědeckých kolegů přirostla k srdci, ačkoli jsem to kvůli povaze své i povaze okolností nebyl schopen dát účinně najevo. Ale bylo by příliš naivní předpokládat, že na mou situaci zareagují odlišně. Byli si tak jisti svou loajalitou a příslušností. Bylo jim přece jasné, o co v tom velkém boji vlastně běží. Jen málokdo z nich ve skutečnosti viděl stejné příšernosti jako já. Neměli důvod svádět titánský etický boj s vlastním svědomím.

Prostou skutečností zůstává, že jsem se ocitl v jedinečné pozici, která poskytovala přístup, možná i lepší, než měl kdokoli jiný, k oněm nezměrným a zásadním záležitostem, které se nyní v dozvuku hroživé války válí všem na očích. Je to jistě troufalé tvrzení, ale konec konců jen málo lidí mělo lepší kvalifikaci. Možná nemám pověst Einsteina ani Nielse Bohra, ale málokdo dostal do vínku takové intelektuální a analytické schopnosti, jakými vládnu já. A málokomu se naskytla příležitost sledovat strategie soupeřících národů z takové vyvýšené, zasvěcené pozice. V tomto ohledu jsem byl ve výhodě.

I přesto, že jsem proti mně vznesená obvinění přijal, na svůj třídní soudní proces stále vzpomínám pln rozhořčení. Aniž bych jakkoli popíral kvality soudce Goddarda, Jeho ctihodnost proti mně byla hned od počátku zjevně zaujatá. Jak to shrnul na závěr? Že jsem „zradil pohostinnost a ochranu, která mi byla nabídnuta, proradností nejhrubšího zrna“. Že jsem „způsobil nevyčíslitelné škody jak této zemi, tak Spojeným státům, a to výhradně za účelem prosazování vlastního politického přesvědčení“. Tyto nepřiměřené formulace jen dokazují, že vůbec netušil, jaké byly mé skutečné motivy. Ani vzdáleně nepochopil, o co mi šlo. Rozhodně jsem neměl v úmyslu kohokoli zrazovat, ani působit škody jakékoli zemi, snad s dočasnou výjimkou země, v níž jsem se narodil. Nikoli. Sám bych svůj záměr popsal jako snahu o záchranu lidstva. Možná to zní poněkud pompézně, ale myslím to upřímně. A ve světle následných událostí se to možná jeví jako pošetilost, ale za tehdejších katastrofických okolností nešlo o tak nerozumnou myšlenku. Nelze mě vinit z ničeho většího než z chyby v politickém kalkulu a to takové, kterou v příslušné době nikdo nemohl předvídat. Soudce označil můj zločin za „jen nepatrně se odlišující od vlastizrady“, to však považuji za hrubou dezinterpretaci. Nečiním si nárok na uznání nevinným, ale domnívám se, že můj pocit hluboké křivdy je oprávněný. Otázkou zůstává, zda se mi podaří tuto křivdu dokázat zbytku světa.

Dobrá. Začal jsem. Nebylo to tak náročné, jak jsem si namlouval. Psaní je bez pochyby terapií. Už nyní pociťuji větší optimismus.

KAPITOLA DRUHÁ

Lamarck byl prvním, jehož závěry o tomto předmětu vzbudily mnoho pozornosti. Zastává názor, že všechny druhy včetně člověka vznikly z jiných druhů. Byl první, kdo se velice zasloužil o probuzení zájmu o pravděpodobnost toho, že všechny změny v ústrojném světě a právě tak i ve světě neústrojném jsou výsledkem zákona a ne zázračného zásahu.

Historický nástin novějšího vývoje názorů na vznik druhů

Asi v osm hodin ráno zazvonil telefon. Nešlo o žádný dramatický hovor. V té době mu nepřikládal zvláštní význam. Jak se ale ukázalo, ten telefonát změnil směr, kterým se ubíral jeho život. Nejdříve jen mírně, později zásadně.

A řekněme si upřímně, že směr, kterým se ubíral jeho život, změnit potřeboval. Jeho život mířil do háje.

Začínal nový pracovní týden. Jako vždycky si v posteli poslechl přehled zpráv v sedm hodin a předpověď počasí, které přese svou předvídatelnou pochmurnost obvykle dokázaly rozptýlit jeho ještě pochmurnější splín, který se ho hned po probuzení zmocňoval. Vstal, vyčistil si zuby, vzal si na sebe spodní prádlo a pustil se do ranní rozcvičky. Jako vždycky mluvil sám se sebou: „Nádech, výdech... Já zvednu se a půjdu, půjdu hned k Innisfree...“ Ne, to by nebylo přesné. Mluvil se svou ženou Alice, ale vzhledem k tomu, že byla poslední tři roky po smrti, by si nezaujatý pozorovatel mohl

myslet, že mluví sám se sebou. „Nádech, výdech, nádech, výdech... abych byl sám jen s úlem, políčkem fazolí...“ Trochu funěl, dělal totiž dřepy u otevřeného okna a zákonitá kocovina z předešlého večera se ho nemínila hned tak pustit. V kolenech mu mírně praskalo, ale svých pětadvacet zvládal s přehledem. „Jeden, dva, tři, čtyři... a se včelím rojem bzučavým.“ Díval se na šedivou oblohu a nesourodé střechy čtvrti Primrose Hill za oknem a jako vždy doufal, že se sousedé odnaproti tajně nebaví na jeho účet. Byl si vědom skutečnosti, že ho má celá ulice za komickou postavičku. „Řekni, včelí roj bzučavým bychom si celkem nechali líbit, no ne? Stačilo by mít jeden druhého a políčko fazolí a ,z haluzí a hlíny chýši““

Změna z dřepů na poloviční kliky na parapetu. „Nahoru, dolů, nahoru, dolů...“ Sousedé se zaručeně váleli smíchy po zemi. „Neředpokládám, že by ten roj byl vždycky tak bzučavý. Počítám, že v Innisfree často bývá prachmizerné počasí. Ale stejně je to svůdný obraz, že? Báseň skutečného básníka, uvědomím si pokaždé.“

Alice neodpovídala, ale on věděl, co by řekla, a to vcelku stačilo. „Ano, drahý, velice poetické, ale zaprvé bys do čtyřadvaceti hodin zešílel nudou a zadruhé nevím, jak bych to v chýši z haluzí a hlíny řešila s praním.“ Usmál se sám pro sebe. Ženy přemýšlí prakticky, na to se člověk může spolehnout. Jako obvykle ale měla pravdu. Provozní stránky života by ležely ladem, kdyby se o ně ženy nestaraly. Svět by se zastavil. Tak jak se to téměř stalo s jeho životem, když z něj zmizela, a nemohla už zkontrolovat, zda jsou všechny strojky natočené a všechno šlape, jak má. Na oko udržoval věci v chodu. Měnil povlečení, vysával wilton a žehlil košile, jak by to dělala ona. A jen tak tak udržoval v chodu své knihkupectví – ojedinelou oázu erudice v srdci zběsilého Londýna. Musel si ale přiznat, že je to prázdná přetvářka. Povlečení bylo vetché, po okrajích koberce se hromadil prach, a dokonce i knihkupectví čelilo vážným problémům. A bez něj by byl úplně ztracený. Vznášel by se v einsteinovské prázdnotě. Nasávala by ho Hawkingova černá díra. Propadal by se do lorenzovského chaosu.

Maurice a věda byli staří známí. Vědecká literatura byla jednou z jeho specializací.

Zrovna v tom okamžiku ho z přemítání vytrhl telefon. Přerušil své úsilí a krátce se na něj zamračil. Nebyl zvyklý, aby mu někdo v tuto ranní hodinu volal domů. Podíval se na hodinky a zabručel si pod vousy: „Jestli je to nějaký blbý reklamní telefonát, tak...“. Nechal výhrůžku nedokončenou a přesunul se k aparátu. Byl to takový ten staromódní typ, sluchátko ještě ukotvené ke stojanu kabelem. Takové už se dnes moc nevidí. Vedle telefonu ležely jeho brýle, které si nasadil, než zvedl sluchátko, přestože by nedokázal vysvětlit proč. Ohlásil se mírně zadýchaně. „Haló?“

„Maurice Aldridge?“ Hluboký hlas vyslovoval precizně s mírně protahovaným bostonským přízvukem, se kterým vzdělaní Američané buď vyrostou, nebo se ho naučí.

„Ano, to jsem já.“

„Ten vyhlášený obchodník se starými knihami?“

„Vyhlášený stěží, ale jsem knihkupec, to ano.“

„Jmenuji se Donald Easterby.“ Hlas se krátce odmlčel, jako by ho zajímalo, jestli to jméno vzbudí nějakou reakci. „Jak jste si pravděpodobně domyslel, jsem ze Států.“

„Ehm... kde jste našel mé soukromé číslo?“

„Odpusťte mi. Vysvětlím vám to. Mám i vaše pracovní číslo, ale chtěl jsem vás zastihnout hned zrána. Doufám, že nevolám příliš brzy, nebo že jsem vás snad nevyrušil od anglické snídane.“

Maurice se cítil lehce popuzený. Ano, tenhle pán ho zdržoval od snídane a ano, pochopitelně anglické. Co čekal – čínské hůlky? „Jak vám mohu být nápomocen, pane Easterby?“

„No... možná nijak, možná velmi.“

Maurice si otřel mírně opocené čelo, povytáhl si spodky a čekal, až se ten druhý dostane k jádru věci.

„Hledám specializovaného knihkupce. Zajímají mě především původní vydání vědeckých knih a článků. Myslím, že to je váš obor.“

„Jeden z nich, určitě.“

„V tom případě byste mohl vědět, kdo byl Klaus Fuchs.“

Maurice se zamračil, jak se snažil pátrat v paměti. Musel sáhnout trochu do hloubky. „Fuchs? Myslíte toho špiona? Toho, ehm... jaderného vědce?“

„Správně. A určitě budete také vědět, kdo byla Emma Darwinová.“

Maurice podrážděně zamrkal. Připadal si jako při vědomostní soutěži. „Manželka...?“

„Charlese Darwina, ano.“

„Obávám se, že...“

„Sama o sobě výjimečná žena.“

„Ani o jednom z nich toho příliš nevím. Jak spolu souvisí?“

Důvěrnost v hlase zesílila. „Ano, to je otázka. Ale spojitost tu je. Poměrně mlhavá, ale nesmírně důležitá, prozatím se do ní nebudu pouštět. Postačí, když řeknu, že oba byli pozoruhodnými lidmi.“

„Ano, já, ehm...“

„Co kdybych vám řekl, že mám důvod se domnívat, že si oba vedli deník? Stylem i účelem značně odlišné, ale oba stejně osobní a také utajované. Fuchs napsal ten svůj v padesátých letech, když byl v této zemi vězněn. Deník Emmy Darwinové vznikl jako tajný komentář k jejímu životu s Charlesem.“ Maurice opět mlčel.

„Haló? Překvapilo vás to?“

„Ne úplně.“

„Tak vy už jste o nich slyšel?“

„Myslím, že jsem v průběhu let zaslechl nějaké zkačky o Emmě Darwinové. O Fuchsovi ne.“

Mužův hlas zněl najednou dychtivě. „Opravdu? Vy jste věděl o Emmě Darwinové?“

Ach bože – že by to byl takový ten otravný fanatický typ? „Tedy, nic konkrétního. Knižním světem takové zvěsti kolují neustále.“

„Ale nikdy jste je neověřoval?“